

Az életesélyek demokratikusabb elosztása

A fiatal könyvtárosok telkibányai olvasótáboráról

Ha van alulteljesítő iskola, van *alulteljesítő* olvasótábor is, nem kis számban. Ha van radikális reformokkal kísérletező iskola, lehet nem kevés újat ígérő olvasótábor is – nálunk mindkettőből kevés van. A fiatal könyvtárosok telkibányai olvasótáborára minden jel szerint nem teljesített alul. Nem nagy érdem. Ugyanakkor nem állítható, hogy olyan újat próbált volna, amit más olvasótáborban már nem kíséreltünk meg. Felületes szemlélő akár úgy is ítélné, hogy minket is elért a nagyüzemi nevelés réme: a kiürülést mutató *rutin*. Amikor a nevelő nem belülről vezérelt, nem önmagát fejezi ki, hanem a bevált gondolat-sémákat – érzelmeket hozzáhazudva – a szokásos módon közvetíti.

Mégis azt kell mondanom: az eddigi – mintegy húsz – olvasótáborom közül talán ez volt a *legjobb*. Nem a nekem nyújtott élményekben, hanem a kollektív hatásában. Talán nem kell jeleznem, hogy most sem mondtunk le a „community school” igényéről és ennél a tábornál az *iskola* kifejezés sem félrevezető, mert a foglalkozások zöme nagyon (fő)iskolás volt, tulajdonképpen szabályos *szemináriumok* követték egymást. Mindössze annyi a különbség, hogy kivonultunk az egyetemi falak közül a mezőre, mármint annak a faluszéli úttörőtábornak a közepére, ahol nyolc napra helyet kaptunk. Aki netán ferde szemmel nézték vállalkozásunkat, a formai jegyek alapján aligha találtak kivetnivalót: látszólag semmi *ellen-ilyenolyan* nem volt: sem ellenkultúra, sem elleniskola, sem ellennevelés – tartalmilag sem. Tisztes, polgári – ha tetszik: realista – okítás: a *tények* tárgyyszerű elővezetése s némi megrágása higgadt szemínádiumokon.

Miután azt előre tudtuk, hogy tábo-

runk lakói – egy-két kivételtől eltekintve – főiskolai vagy egyetemi végzettségűek lesznek, bizonyos tudásbeli alapokat adottnak vettünk. Miután tehetséges könyvtárosokat hívtunk meg, arra gondoltunk, hogy az átlag értelmiséginél többet *olvasnak*, bár olyan illúzióknak nem nagyon volt, hogy más értelmiségi rétegektől eltérően jobban *lépést tartanak* a korral, legalább a hazai szellemi eseményekkel. Ebben a megfogalmazásban benne van, hogy úgy ítéltük: az elmúlt időszakban voltak olyan szellemi történések – főleg tudományos és irodalmi *publikációk* –, amelyek ürügyén a fontosabb emberi s társadalmi problémák kicsit alaposabban átgondolhatók. Egyáltalán érdemben szóba hozhatók. Nem tagadhatjuk persze *előfeltevéseinket* sem, hiszen a tábor programját előre – ha tetszik: önkényesen – meghatároztuk, sőt azt sem, hogy előfeltevéseinktől nehezen szabadultunk volna meg, ha azok téves volta kiderül. Nem derült ki.

A program összeállításában motiváltuk minket az utóbbi hónapok friss publikációi, de egyáltalán nem véletlen, hogy a témasor két *végpontját* nem hoztuk közelebb egymáshoz: a globális világmodellek és az egyéni pszichikum közötti utat szerettük volna – igaz nagy ugrásokkal – megtenni. A megvalósult program első problémahalmaza tehát a *globális világmodellek* voltak, természetesen csak a földi társadalom s gazdaság alternatívái. (Ehhez a beszélgetéshez jó alap volt egy UNESCO-kutatás ismertetése mellett Kovács Géza cikke: Világmodellek, globális jelentések... Valóság 80/8. – Ezentúl mindig zárójelben írom azokat a publikációkat, amelyeket kiscsoportokban tárgyaltunk meg.) A második vitatéma volt, mint már egy szűkebb mező: a *nyugat-európai társadalmak* lehetséges útjai, különös

tekintettel az autonóm kiscsoportok szükségességére. (Szamuely László: A társadalmi fejlődés tendenciái a fejlett tőkésországokban. Valóság 80/7.) A következő beszélgetés a kelet-európai szocialista társadalmak, főleg *házánk* néhány aktuális gazdasági-társadalmi kérdését próbálta meg körbejárni. (Berend T. Iván: Útunk a hetvenes évtizedig s Bognár József: Strukturális váltásunk társadalmi-gazdasági összetevői és ellentmondásai. Látóhatár 80/7.) Ide kapcsolódott az a téma, amelyet nem kiscsoportban, hanem kollektívan vitattunk meg: a *nemzet, s nemzeti tudat*. Bevezetőt kollégánk, Heit Gábor szociológus tartott, amelyben röviden ismertette a tatabányai Új Forrásban folyó nemzetvitát.

Negyedik kérdéskör volt: a *szocialista demokrácia*, mint olyan, s egyúttal a társadalmi kritika és a társadalmi hasznosság viszonya. (Ismergettük az Elek-Rényi vitát, különösen a második fordulóját: Elek István: Válasz Rényi Péternek, s Rényi Péter: Vita a társadalomkritika határainról, „csomagolás” nélkül. Kritika 80/7., valamint a Szocialista demokrácia című kollektív zárótanulmányt: Társadalmi Szemle 80/7. Aztán: *társadalmunk közérzete*, szellemi életünk közérzete. Szilágyi Ákos: Nem vagyok kritikus! Mozgó Világ 80/7, Csoóri Sándor: A panaszos hangról. Élet és Irodalom 80/32. Természetesen szó volt a reagálásokról is: lásd E. Fehér Pál ill. Mezei András és Eörsi István írását.) Hatodik vitatéma volt: az *életmód és kultúra* viszonya – az én csoportom ehhez a lakótelepi életmód vitáját dolgozta fel. (Ez olvasható a miskolci Napjaink idei évfolyamában, továbbá elővettük Pusztai Éva cikkét: Építészet, életmód – Magyarország, Élet és Irodalom 80/35-ös szám.) Terven felül megvitattuk – mert éppen a tábor befejezése előtt jelent meg – Szinetár Miklós írását a *társadalmi*

cselekvés lehetőségeiről, a *fiatal értelmiség* helyzetéről. (Továbbjutni (mert lehet) Élet és Irodalom 80/36-os szám). Ide kötődött egy másik kollektív véleménycsere, amelyet saját kutatásaink alapján indítottunk, szintén a társadalmi részvétel esélyeiről – a kisvárosokban. (Kamarás István: Oknyozás és célkeresés, Varga Csaba: Bajgyűjtemény. Forrás 80/8–9.) Mint a bevezetőben említettem: két alkalommal is beszélgettünk az *emberről, s viszonyairól*, először Miskolczi Miklós szociográfiáját szembesítettük saját tapasztalatainkkal (Szerelmeskedések. Forrás 80/5.), majd közös vitát rendeztünk az ember eredetéről, tudatáról, távlatairól. (Előadó Tóth Géza biológus volt, korreferensei: Csákó Mihály szociológus, Blankenstein Miklós teológus.)

Talán mondanom sem kellene, hogy az olvasótábori hagyományoknak megfelelően és az intenzív hatás érdekében ismét *kiscsoportokban* dolgoztunk. Az egyik csoportot Kamarás István szociológus vezette, a másikat én. Ebben az olvasótáborban természetesen külön is foglalkoznunk kellett a *könyvtárak és könyvtárosok* szakmai problémáival. Négy témát választottunk ki: 1. Könyvtáros pálya, könyvtáros képzés. 2. Könyvek a családi otthonokban. 3. Könyvtári nyilvánosság és tájékoztatás. 4. A magyar könyvtárügy vezetőinek elképzelései. (Az utóbbinak vitaindítója Juhász Jenő volt, a Művelődési Minisztérium osztályvezetője, az előbbiekné a KMK illetékesei: Katsányi Sándor, Gereben Ferenc, Nagy Attila és Kamarás István.) Program még ezeken kívül is volt, talán elég felemlítenem az Ady-estet, vagy a két kirándulást és – a lányokat sem kizáró – focimeccseket.

A *tanulságok* közül egynémely:

1. *Több információ, mint értékelés.* Mi nem új ismeretek közlését terveztük, hanem a meglévő ismeretek értelmezését – új publikációk segítségével

vel. Tévedtünk. A könyvtárosok – hiába olvasottabbak az átlag értelmiséginél – nem nagyon követik nyomon a fontos szellemi eseményeket, tájékozódás hiányában nehezen választanak, például többségük az Új Forrást nem ismerte és könyvtárunk nem is járatta. Információrobbanást nem élnek meg – inkább információhiányt. Nemcsak rajtuk múlik. Ezért kénytelen-kelletén fel-felvállaltuk az ismeretterjesztő szerepet is, s a kiválasztott cikkeket fel-olvasattuk vagy ismertettük. A naprakész tudás alsó szintje is vágyalom időnként, mert – többek között – munkahelyük sem teszi érdekeltté őket ebben. (A könyvtárosi munka sokszor olyan rutinná válik, amelyet nekünk Telkibányán sikerült elkerülnünk...)

2. *A munka s gondolkodás szerete.* Magam két felnőttolvasótábort is vezettem, fiatal népművelőknek és munkásszálláson élő építőipari munkásoknak. A köznapi átlagot ezekben is messze meghaladta az egyéni s csoportos aktivitás, de a könyvtárosoké még ezt a szintet is felülmúlta. (Lehet felülteljesítő olvasótábor is?) Pedig a program ismertetéséből kiderülhetett, hogy minden nap reggel nyolc órától este tízig vagy még tovább folytak – kíméletlenül – a csoportos és közös viták. Például Tóth Gézáék párbeszédére két-három órát szántunk, s hat óra alatt sem tudtunk végezni. Ezért egy-két más témát csak érintettünk. (Mindez utal arra, hogy félelmetes mennyiségű tartalék energia van, ha...)

3. *A spontán reakciók hasonlósága.* A felsorolt témákat úgy vezettük be, hogy „csak” ismertettük az eltérő nézeteket, s nekik kellett – érvek kíséretében – állást foglalni. Mégis – csoport-nyomás nélkül is – gyakran meglepően azonosak voltak bizonyos reakciók. Két szerző írását például egyöntetűen elutasították, nem egyszerűen a tartalma, hanem indokolatlan fő-

lénye, hatalmi kinyilatkoztatása miatt. Vagy a Miskolczi-szociográfia tanulságától, a házasságon kívüli szerelmi kapcsolatok színvonaltalanságától kollektívan elképedtek. Azt pedig talán nem is kell érzékeltetnem, hogy mennyire hasonlóak voltak nézeteik nyitottság, nyilvánosság, érdekegyeztetés, tolerancia, társadalmi részvétel, stb. tárgyalásakor – kitapinthatunk egy közös (véleményünk szerint: pozitív) értékrendet.

4. *Az olvasótábor haszna és távlata.* A pedagógia régóta ismeri a human capital (az emberi tőke) elméletét és nem véletlenül foglalkozik a megtérülési rátával. Ha kiszámolnánk, hogy ez a tábor személyenként mennyibe került, nyilván nem túl kicsi összeg jönne ki. Megéri-e? A cikk elején említettem, hogy ez a továbbképzési kísérlet éppen a hatás erősségében jeleskedett. Ne tűnjék öndicséretnek, amikor azt írom, hogy az egymást követő – s az egymásra épülő – viták, és az ebből fakadó következtetések majdnem mindenkinél úgy hatottak, hogy a tábor után könyvtárunkban – s saját életükben – sokkal értékmegevalósítóbban és ennek érdekében intenzívebben fognak dolgozni. De egyet ne felejtünk el: a megtérülés nem csak a tábor színvonalától, hanem a fogadó környezet – nemcsak a könyvtár – lehetőségeitől és mozdíthatóságától függ. Mindenesetre: a társadalmi produktivitásra nagy mértékben ösztönöztünk.

5. *A csoportvezetők szerepe.* Azt hiszem, az olvasótáborok most futottak be: a mozgalomnak cikket szentelt a Ludas Matyi is. (Majláth László: Művelődni jó! Ludas Matyi 80/39-es szám.) „Szociológusok, népművelők és történészek a legaktuálisabb témákról tartottak szemináriumot. Mint például: „Kropotkin filozófiája avagy miért nincs vidéken tejjegy?”, „Vadászbombázó kötelékek tagjainak kiscsoportos érzelmi interakciói”, „Pasolini és az

öreges napközi otthona' stb." Persze örültség lenne a cikk túlzásaira felelni, de az idézett passzusra ezt mondhatjuk: Pontosán erről van szó, legfeljebb *annyi* eltéréssel, mint Telkibányán, hogy nem Kropotkin, hanem mondjuk Marx (s sokan mások) filozófiájáról kell beszélni, s arról, hogy vidéken például miért nem osztanak beleszólási-jegyeket – akár tejjegy formájában is. (Különben Pasolinit mi is tiszteljük, de sajnos most nem jutott arra idő, hogy őt is, pontosabban műveit szóba hozzuk.)

6. *Életesélyek demokratikusabb elosztása.* Egy olvasótábor lényegét sokféleképpen meg lehet fogalmazni. Egy idézet segítségével például így is:

némileg beavatkoztunk „az »életesélyek«-nek a társadalom tagjai között történő szétosztásának totális folyamatába”. (A. H. Halsey) Az életesélyesek fogalmát ne technokrata vagy bürokrata módon értelmezzük. Egyszerűen arra gondoltunk, hogy az életesélyek feltehetően nőnek, ha nő az informáltság, az önismeret s belső szabadság, a korismeret s a közösségi döntés-képesség, stb. A jelek szerint a hat megyéből érkezett könyvtárosokban – a Borsod megyei könyvtár által rendezett – telkibányai olvasótáborban az esélyek tudatosultak is. Talán nem rövid távra.

Varga Csaba